

Как се откри дисонантното културно наследство

How Was Dissonant Cultural Heritage Revealed

Даниела Симеонова-Коруджиева

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей

при Българската академия на науките

Абстракт: Как се откри дисонантното културно наследство е въпрос, който засяга конкретно една особена категория културно наследство – дисонантното културно наследство. През правно-антропологическа гледна точка се изследва началото на периода на постсоциализъм като момент на „откриване на наследството“. Така както юридически едно наследство бива открито със смъртта на наследодателя, така с края на режима се открива едно ново наследство – дисонантно приемано.

Ключови думи: откриване, отказ, приемане на наследство, казуси

Key words: discovery of heritage, renunciation, acceptance of inheritance, case studies

*Daniela Simeonova-Koroudjieva is a lawyer and anthropologist, Assistant Professor of Political and Legal Anthropology at the Bulgarian Academy of Sciences (Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – BAS, Department 'Ethnology of Socialism and Post-Socialism'), attorney-at-law, member of the Sofia Bar Association, and PhD from Sofia University 'St. Kliment Ohridski'.
E-mail: d.koroudjieva@gmail.com.*

УВОД

Началото на периода на постсоциализъм през правно-антропологическа перспектива може да бъде интерпретирано като момент на „откриване на наследството“ по отношение на тази особена категория – дисонантно културно наследство. Наследниците спорят, част от общността от наследници искат да се откажат, други – да приемат новооткритото наследство. Възникват различни казуси – правни (дела за хулиганство при случаи на вандализирани паметници), демонтаж (дела за демонтаж), (време/убежище в музея на отказаното наследство). Може да бъде потърсена аналогия с други дисонантни наследства в търсене на отговори, както и на възможности за управление и разбиране на тази категория културно наследство.

КАТЕГОРИЯТА ДИСОНАНТНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Изследването представя и аргументира едно възможно разбиране за това каква е същността на тази категория културно на-

Паметник на Съветската армия. Акция „В крак с времето“ (2011).
Monument to the Soviet Army. “Keeping Up with the Times” action (2011).

следство и как е създадена тази понятийна конструкция. По отношение на социално-историческите понятия, Козелек приема, че съществува взаимозависимост между устойчивостта и промените в значенията и дългосрочните структурни трансформации в обществото.¹ Което позволява чрез проследяване на промените в понятията да се правят заключения за съдържанието, характера и темпа на значими социални изменения. Тоест понятията служат за индикатор на социалните промени, могат да изпълняват „диагностична функция“.²

Докато значенията на някои понятия остават в техния традиционен смисъл, за други е нужна научна реконструкция за да бъдат разбрани, трети тип са формираните в хода бързи и радикални обществени трансформации, които еднакво и оформят, и тълкуват³.

Такова ли е понятието за дисонантно културно наследство, открито след последната най-съществена обществена и полити-

ческа трансформация в България.

Преди да бъде използвано в българския контекст на нашата дисонантност, родена след 1989 г., то е използвано и успешно наложено в литературата от Тънбридж и Ашуърт,⁴ които изследват дисонантните наследства. Дисонантността съдържа в себе си имплицитно заложено разбиране за музикалната хармония и всъщност – опозицията ѝ, дисхармоничното звучене на несъвместими комбинации от звуци.

Паметниците създадени в периода след 1944 г. могат да бъдат определени, като дисонантно културно наследство. Това определение бе обосновано и защитено в публикации, в дисертацията „Употреби и управление на дисонантно културно наследство (Паметници на монументалното изкуство, 1944–1989)“⁵ и се утвърждава впоследствие в литературата.⁶

Кабаков използва дисонантно наследство в контекста на артефакти, които

¹ Koselleck 2007: 49-60.

² Todorov 2007: 25.

³ Koselleck 2007: 25.

⁴ Tunbridge, Ashworth 1996.

⁵ Simeonova-Koroudjieva 2016. Понятието дисонантно наследство се налага и в статията Simeonova-Koroudjieva 2011: 41-53.

⁶ Например: Kaleva 2017.

Надписи на паметника на ул. „Позитано“ № 20 (2013).
Inscriptions on the monument at 20 Positano Street (2013).

са носители на памет, но не се приемат от всички социални групи.⁷ Вуков, без да използва „дисонантно културно наследство“ разграничава „наследството-ценност“ от „наследството-бреме“, като изрично насочва вниманието си към „наследството“ на социализма и „опитите за неговото осмисляне, съхраняване, представяне и валоризиране“. Вуков обръща внимание на разграничението в разбирането за наследство като *heritage* и като *legacy*. *Heritage* – като желаните, оценностявани и обвързани с престиж пластовете от миналото, като приетите и възприемани като ценни негови ресурси; и *legacy* – като неизбежно даденото, а в този смисъл не непременно положително и ценно.⁸

Постепенно дисонантно културно наследство се превръща в утвърдена конструкция, изградена и на база легалната дефиниция на широкото понятие културно наследство, което включи целия ансамбъл

от наследени ресурси (материални и нематериални).

През 2021 г. международната конференция *Dissonant heritage conference*⁹ утвърждава и налага понятието и допринася за неговото разбиране.

Както отбелязва Артог, ние „сме навлезли в годините на наследството“ и всичко подлежи на архивиране, а „архивите“ съставляват практически всичко и особено „паметта на нацията и основна част от нейното историческо наследство“, като се дава все по-разширена дефиниция на културното наследство¹⁰.

Обсъжда се обаче както културно наследство, така и наследства. Тоест може да става дума за единично наследство, така и за множественост на наследствата, прокарайки се безапелационно връзка между паметта (и различните памети) за миналото и наследството/та.

⁷ Kabakov 2014: 74.

⁸ Vukov 2014: 138.

⁹ Докладите са публикувани в поредицата 'ICOMOS – Journals of the German National Committee'. Vassileva, A. 'Contextualizing concrete clickbaits. Dissonance, Rejection and Cultural Appropriation of Bulgarian Postwar Heritage', Dimitrova, E. 'Dissonant Post-WW2 Heritage in the Urban Context of Bulgaria: Space, Time, and Building a Culture of Public Debate', Kaleva, E. 'The Indisputed in the Disputed Heritage', Danzl, T. 'Buzludzha / Bulgaria – 'It is Big Stuff'. Ways to materially conserve a ruined dissonant monument', Hitzfeld, G. 'Dissonant heritage versus Consonant Heritage: All equal before the law?' и др. Конференцията Форум за културно наследство: управление и интерпретация; организиран от фондация „Проект Бузлуджа“ през 2023 г. продължава традицията и използването на конструкцията.

¹⁰ Hartog 2004.

Според Лоуентал¹¹ „независимо дали ще го честваме, или отхвърляме, дали ще се придържаме към него, или ще го игнорираме – миналото присъства навсякъде“. Всяка епоха се изправя пред своето наследство с двойно съзнание за задълженост към и възмущение от него; всяка търси по различен начин достигането до компромис или избора между почитта и отхвърлянето; всяка подхранва образи на миналото и настоящето, които отразяват тази болезнена дилема. Според Нора върху руините на тоталитарния режим процъфтява идеологическа деколонизация, която води до взрив на паметта.¹²

Знеполски приема, че от Промяната през 1989 г. досега ние се намираме в непрекъснато интерпретационно напрежение. Животът ни е рамкиран от намиращите труден отговор въпроси: как да се разбере, как да се обясни и как да се оцени това, което е било, това, което става, и това, което ще стане, без да се изпадне в плен на морален

и ценностен релативизъм, на политическа корист или социална демагогия, на манипулативни носталгични стратегии или на нови социални фантазми.¹³

Според Пейчева¹⁴ всяко наследство е свързано с „противоречия, дисонанси, претенции и политики, отнасящи се до конструиране и моделиране, валоризиране и мобилизиране, принадлежност и идентичност, културна специфика и суверенитет, а дефинирането на културното наследство и културната собственост никога не е политически неутрално.

Тук е моментът фокусът да се придвижи към правната антропология и използването на анализа и наблюдението на казуси, свързани с дисонантно културно наследство като подходящ метод да се разкрие същността, съдържанието и разбирането за дисонантното културно наследство.

СИТУАЦИЯ НА ДИСОНАНТНОСТ ОКОЛО ОПРЕДЕЛЕНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Множеството казуси, свързани с това културно наследство са създадени поради настъпването на дисонантното многогласие в контекста на тотално обръщане на политическата ситуация.

Казусите възникват именно поради промяната в отправните рамки на действителността. Макар все по-ясно да се налага виждането, че налице е особена категория минало, което може да бъде означено като дисонантно наследство, няма нормативна уредба, която да регламентира по какъвто и да било начин употребите и управлението на това наследство. Т.е. не са ясни механизмите и принципите на интерпретация на това наследство, налице са и определени етични дилеми на интерпретацията на това наследство, които са предмет на анализ най-вече в изследванията на паметта за комунизма и близкото минало.¹⁵

**Акция боядисване на паметник на Димитър Благоев-Дядото (2013).
Action: Painting of the monument to Dimitar Blagoev–Diadoto (known as “Diadoto”– “The Grandfather”) (2013)**

¹¹ Lowenthal 2002.

¹² Nora 2004: 29.

¹³ Znepolski 2004.

¹⁴ Peycheva 2014.

¹⁵ Напр. Znepolski 2004.

Може да се наблюдава както от една страна *категорично негативно отношение*, отхвърляне на наследството на комунизма във всичките му вариации, решения на властта за премахване (демонтаж) от пространството на местата на памет, свързани с травматичните спомени за старата тоталитарна власт и от друга страна – на *прояви на носталгия*. *Ostalgie* (Ost (east) and Nostalgie (nostalgia)) е понятие, което обозначава подобни процеси в бившата Източна Германия. Може да се наблюдава някакъв вид романтизъм към това минало, както и категорично изразяване на несъгласие с премахването му от публичните пространства с различни мотиви и съображения (включително естетически).

Паметниците от социализма са привиждани и като сцена за сблъсък и размисъл за различните интерпретации на спорни исторически периоди, каквито са началото на XX век и следвоенна социалистическа България¹⁶. И като все по-разпознаваем културен маршрут не само в Бъл-

гария, а и в държавите от бившия Източен блок.

Ситуацията на особено отношение към миналото, което бива възприемано дисонантно днес *не е изолирано българско явление*. В глобален (конкретно западен) контекст може да се наблюдава и да се направи аналогия с дисонантно отношение към паметници и знаци на минало, което днес е нееднозначно приемано, около което се спори, което се пренася към институционалните политики около определени паметници.

Дисонантността на паметниците се свързва с конфликтно, спорно отношение към определено минало, чиито символ са те.

ДИСОНАНТНОТО НАСЛЕДСТВО ИЗВЪН БЪЛГАРИЯ: АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ

Публичност добила множество акции на протест (или вандализация) на паметници и в друг контекст – може да се наблюдава

**Премахване на паметник на
Конфедерацията в САЩ (2017).
Removal of a Confederate monument
in the USA (2017).**

**Обезглавен паметник на Колумб в САЩ (2020).
Decapitated monument of Columbus
in the USA (2020).**

бум на отхвърляне на паметници в контекста на движенията BLM (Black Lives Matter) в САЩ и Западна Европа. Например м. юни 2020 г. в Бостън, САЩ, паметника на Колумб е „обезглавен“ в контекста на протестите и призивите на движението BLM за унищожаване на всички монументи, които засягат чувствата на общността BLM; в Лондон статуята на Чърчил е надраскана с надписи „расист“, има множество призови за премахването ѝ, които налагат известни аналогии с нашата дисонантност.¹⁷

В медиите се описва с подробности промяната (нормативна и смислово-ценностна) в отношението към паметниците, свързани с Конфедерацията в САЩ: например в Джаксънвил републиканският президент на Градския съвет призовава за премахване и преместване на всички градски паметници на Конфедерацията върху обществена собственост и изисква от парковете и служителите по планирането да започнат процеса на инвентаризация на всички подобни символи. В Дърам, издигнатата през 1924 година статуя на Конфедерацията е приета за несъвместима в съвременното общество. В множество градове в САЩ са публично оповестени акции за премахване на монументи от Конфедерацията и Гражданската война (1861–1865). Може да се приеме за символично това, че например статуята на генерал Робърт Е. Лий от Конфедерацията в Шарлотсвил, Вирджиния е унищожена, но бронзът от нея е претопен, за да бъде използван повторно за създаване на публично изкуство, което изразява ценностите на града „за приобщаване и расова справедливост“.¹⁸

Без да подхождаме към фундаментални сравнения, пълнотата на темата налага да се посочи неизбежната аналогия с дисонантността на паметниците, свързани с колониализма и робството в САЩ и наблюденията

на отхвърлянето в български контекст. Тя легитимира допускането, че дисонантността по отношение на определено културно наследство не е само феномен на постсоциализма. То е проява на отхвърляне и маркер за настъпила съществена ценностна промяна в обществото.

ДИСОНАНТНО НАСЛЕДСТВО В БЪЛГАРИЯ: ПОЛУ-ДЕМОНТИРАНИЯ ПАМЕТНИК НА СЪВЕТСКАТА АРМИЯ (ПСА) В СОФИЯ

В България казусите са много, но може би най-силен обществен отзвук има около тези, свързани с ПСА. Акциите около него са много – напр. „В крак с времето“, казуси с различни надписи по него и последвали дела за хулиганство, акция на солидарност с пънк групата Pussy Riot и много други до най-актуалния: демонтажа на ПСА. Ситуацията около ПСА се променя непрестанно, налице е решение на Столичния общински съвет за преместване на Монумента „Паметник на Съветската армия“ (Решение №168/09.03.2023) и постоянното експониране на скулптурните фигури и барелефи в Музея за изкуството от периода на социализма към Националната галерия или върху друг подходящ държавен терен извън централната градска част на София. Като това решение на съвета вероятно повтаря вече разигран сценарий, приключил с юридическо фиаско: през 1993 г. Столичният общински съвет, взема решение за премахването на паметника, но то остава неизпълнено. И след почти десетилетие неизпълнение, е подадена жалба от група частни жалбоподатели пред Административен съд – София град срещу бездействието на кмета на Столична община да изпълни решението на съвета за демонтаж.

¹⁶ Yanchev 2015.

¹⁷ Източници: <https://www.nytimes.com/2017/08/15/us/protester-arrested-in-toppling-of-confederate-statue-in-durham.html> (Accessed: 14 November 2024)

NYC to consider removing statues of George Washington, create reparations task force amid budget cuts <https://www.foxnews.com/us/nyc-consider-removing-statues-george-washington-create-reparations-task-force-amid-budget-cuts> (Accessed: 14 November 2024)

<https://www.svobodnaevropa.bg/a/30671499.html> (Accessed: 14 November 2024).

¹⁸ https://www.dnevnik.bg/sviat/2023/10/28/4545090_statuiata_na_general_roburt_lii_e_unishtojena_i_shte/ (Accessed: 7 September 2024) и др.

Образувано е административно дело, което с определение е прекратено, Върховният административен съд, потвърждава прекратяването изцяло и окончателно.¹⁹ Понастоящем централните фигури са демонтирани, но междувременно и докато се случва демонтажа, Административният съд постановява спирането му, като това решение също е потвърдено от ВАС (но след фактическото премахване на централните фигури). Неговото битие остава неясно (и някак си висящо между правното и фактическото), но казусът отново прави видима и актуална острата полемика около това наследство, превръщайки полу-демантирания му изглед във визуална метафора за самия преход и постсоциалистическото ни настояще.

ХУЛИГАНСТВО ИЛИ ИЗРАЗЯВАНЕ НА МНЕНИЕ

Проследяването на други казуси, свързани с дисонантно културно наследство – на паметници от социализма, осветляват не само нормативната рамка, приложена към казусите, но и социалния и политически контекст.

Различните акции и действия, извършени спрямо паметници от периода на социализма са юридически интерпретирани противоречиво.

Изследването на съдебната практика разкрива случаи, при които два равностепенни съдебни състава (районен съд) по различни, но и аналогични казуси постановяват – в единия случай на боядисан паметник, че налице е хулиганство, в другия – че

е осъществено право на изразяване с художествени средства.²⁰ Жалбите срещу окончателните решения на българските съдилища и в двата случая са допуснати до разглеждане от Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ) в Страсбург. По тях са образувани двете известни български дела – *Генов и Сърбинска vs. България* (делото за боядисване на паметника на ул. „Позитано“ № 20 в гр. София с надписите „Кой? БКП – позор! Кой!“) и *Ханджийски vs. България* (боядисването на паметник на Димитър Благоев-Дядото като дядо Коледа/дядо Мраз в гр. Благоевград и чувал с надпис „оставка“).²¹ В първия случай българският съд приема, че става дума за изразяване на политическо мнение, а във втория – за хулиганство („тънката червена линия“, минаваща между уместната политическо-коледна шега и грубата неградска хулиганска проява, е премината, казва съдът).

ЕСПЧ развива подробна аргументация за същността на това наследство, изрично извеждайки, че то е част от културното наследство на обществото. Но съдът утвърждава подобни действия като част от правото на изразяване, дори когато е свързано с обратими намеси върху монументите.²² Следва да се отбележи обаче, че има практика на същия съд – ЕСПЧ в обратен смисъл – по делото *Синкова vs. Украйна*,²³ която обратна практика е и причината за особеното мнение по делото *Ханджийски vs. България* на съдията Вехабович. Той обръща внимание на противоречивостта в отсъжданията на самия ЕСПЧ, и че посланието, което се изпраща, според съдия Вехабович, е опасно – винаги когато се извършва оскверняване на паметници, то

¹⁹ Решение № 2, обективизирано в протокол № 24 на СОС от 18.03.1993 г.; Административно дело № 892/2011 г. Жалбата е заведена от група частни жалбоподатели. С определение № 1978/11.05.2011 г. е прекратено производството по делото.

²⁰ *Simeonova-Koroudjieva* 2023.

²¹ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22kupdate%20Descending%22\],%22languageisocode%22:\[%22BUL%22\],%22appno%22:\[%2210783/14%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-217405%22\]}\)](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kupdate%20Descending%22],%22languageisocode%22:[%22BUL%22],%22appno%22:[%2210783/14%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-217405%22]})) (Accessed: 26 October 2024)

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:\[%22kupdate%20Descending%22\],%22itemid%22:\[%22001-218289%22\]}\)](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kupdate%20Descending%22],%22itemid%22:[%22001-218289%22]})) (Accessed: 26 October 2024)

²¹ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2239496/11%22\],%22itemid%22:\[%22001-181210%22\]}\)](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2239496/11%22],%22itemid%22:[%22001-181210%22]})) (Accessed: 26 October 2024)

²² *Simeonova-Koroudjieva* 2023.

²³ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2239496/11%22\],%22itemid%22:\[%22001-181210%22\]}\)](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2239496/11%22],%22itemid%22:[%22001-181210%22]})) (Accessed: 26 October 2024)

ще бъде оправдано, стига да е резултат от ненасилствен протест, който не причинява щети на статуята или паметника.

Този съдебен диалог,²⁴ който се състои в юриспруденцията на ЕСПЧ и националните съдилища по въпроси, свързани със значението и квалификацията на подобни действия спрямо паметници са допринасят за осмислянето и анализа на категорията дисонантно културно наследство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Трудно е наблюдението на собственото общество предвид опасността да считаме за „естествени“ правила или практики, които изглеждат такива само защото сме свикнали с тях.²⁵ Само точното описание на изследва-

ните явления може да ни доближи до вярното им обяснение – а само ако явленията са добре разбрани могат да бъдат и добре описани.²⁶

Настоящото изложение прави опит за такова наблюдение и утвърждава полезността на разбирането за културно наследство не само като безспорна ценност (благо), а и като източник на смисъл и като инструмент на самопознанието в случаите, в които това наследство е дисонантно приемано, в които предизвиква спор и конфликт в общността от „наследници“. Наблюдението и анализът на казуси, свързани с дисонантното културно наследство като методи на политическата и правната антропология допринасят за разбирането на процесите и явленията в постсоциалистическото ни настояще.

БИБЛИОГРАФИЯ

Hartog 2004: Hartog, Francois. Сегашно и сегашност. в – Около Пиер Нора. Места на памет и конструиране на настоящето. [Segashno i segashnost. v – Okolo Pierre Nora. Mesta na pamet i konstruirane na nastoyashteto.] София: Дом на науките за човека и обществото. [Sofia: Dom na naukite za choveka i obshtestvoto].

Belov 2017: Belov, Martin. Българската конституционна идентичност. Теория, история и значение в контекста на наднационалния конституционализъм. [Balgarskata konstitucionna identichnost. Teoria, istoria i znachenie v konteksta na nadnacionalnia kontitucionalizam.] София: Сиби. [Sofa: Sibi].

Vukov 2014: Vukov, Nikolay. „Наследството“ на социализма: теоретични и методологически предизвикателства. [‘Nasledstvoto’ na socializma: teoretichni i metodologicheski predizvikelstva.] в – Дни на Наследството 2013, София: АИ „Проф. Марин Дринов“ [v – Dni na Nasledstvoto 2013, Sofia: AI ‘Prof. M. Drinov’] 133-147.

Gellner 1999: Gellner, Ernest. Нации и национализъм. [Nacii i nacionalizam] Со-

фия: Панорама/УИ „Св. Кл. Охридски [Sofia: Panorma/UI ‘Sv. Kl. Ohridski’].

Znepolski 2004: Znepolski, Ivaylo. Комунизмът – място на памет без общоприета опорна точка. [Komunizmat – miasto na pamet bez obshtoprieta oporna tochka.] в – сб. Около Пиер Нора. Места на памет и конструиране на настоящето. [v – Okolo Pierre Nora. Mesta na pamet i konstruirane na nastoyashteto.] София: Дом на науките за човека и обществото. [Sofia: Dom na naukite za choveka i obshtestvoto].

Kaleva 2017: Kaleva, Emylia. Опазване на архитектурното наследство на България от втората половина на XX век. [Opazvanen a arhitekturnoto nasledstvo na Bulgaria ot vtorata polovina na XX vek]. Дисертация, 2017. Университет по архитектура, строителство и геодезия, Архитектурен факултет. [Disertatsia, 2017. Universitet po arhitektura, stroitelstvo i geodezia. Arhitekturen fakultet.] Sofia.

Koselleck 2007: Koselleck, Reinhart. Студии по история на понятията. [Studii po istoria na poniatata.] София: Дом на науките за човека и обществото. [Sofia: Dom na naukite za choveka i obshtestvoto].

²⁴ Belov 2017: 99.

²⁵ Rouland 1994: 113.

²⁶ Gellner 1999: 183.

Kabakov 2014: *Kabakov, Ivan*. Изследователската инфраструктура на културното наследство. [Izsledovatel'skata infrastruktura na kulturnoto nasledstvo.] в – *Дни на наследството 2013: Лаборатория за креативност*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“. [Dni na nasledstvoto 2013: Laboratoria za kreativnost. Sofia: AI 'Prof. Marin Drinov'].

Lowenthal 2002: *Lowenthal, David*. Миналото е чужда страна. [Minaloto e chuzhda strana.] София: Критика и хуманизъм. [Sofia: Kritika i huumanizam].

Luleva 2013: *Luleva, Ana*. Увод. В – Лулева, А. (съст.) Българският XX век. Колективна памет и национална идентичност. [Uvod. V – Luleva, A. (sast.) Balgarskiat XX vek. Kolektivna pamet i natzionalna identichnost.] София: ИК Гутенберг. [Sofia: IK Gutenberg]

Nora 2004: *Nora, Pierre*. Места на памет. Между паметта и историята. т.1. [Mesta na pamet. Mezhdru pametta i istoriata t.1.] София: Дом на науките за човека и обществото. [Sofia: Dom na naukite za choveka i obshtestvoto].

Peysheva 2014: *Peysheva, Lozanka*. Увод. В – Дни на наследството 2013: Лаборатория за креативност. [Uvod. V – Dni na nasledstvoto 2013: Laboratoria za kreativnost.] София: АИ „Проф. Марин Дринов“. [Sofia: AI 'Prof. Marin Drinov'].

Simeonova-Koroudjieva 2023: *Simeonova-Koroudjieva, Daniela*. Юридическа антропология: Съдебната практика и законът около казуси с дисонантно културно наследство. [Juridicheska anthropologia: Sadebnata praktika i zakonat okolo kazusi s disonantno kulturno nasledstvo] сп. Антропология/Anthropology. [Anthropologia/Anthropology]

Vol. 10 (2) (2023) (46-69).

Simeonova-Koroudjieva 2016: *Simeonova-Koroudjieva, Daniela*. Употреби и управление на дисонантно наследство (Паметници на монументалното изкуство, 1944-1989). [Upotrebi i upravlenie na disonantno nasledstvo (Pametnitzi na monumentalното iskustvo, 1944-1989). Дисертация, 2016 г. СУ „Св. Кл. Охридски“. [Disertacia, 2016. SU 'Sv. Kl. Ohridski'.]

Simeonova-Koroudjieva 2011: *Simeonova-Koroudjieva, Daniela*. Без/спорно културно наследство. Новото говорене. [Bez/sporno kulturno nasledstvo. Novoto govorene] сп. Български език и литература [sp. Balgarski ezik i literatura] 2011, 1, 41-53.

Todorov 2007: *Todorov, Hristo*. Райнхарт Козелек за историята на историческите понятия. Предговор към Студии по история на понятията. [Reinhart Koselleck za istoriata na istoricheskite poniatia. Predgovor kam Studii po istoria na poniatia.] София: Дом на науките за човека и обществото. [Sofia: Dom na naukite za choveka i obshtestvoto].

Rouland 1994: *Rouland, Norbert*. *Legal Anthropology*. London: The Athlone Press.

Tunbridge, Ashworth 1996: *Tunbridge, John E., Ashworth, Gregory*. Dissonant heritage: the management of the past as a resource in conflict. Chichester, New York: John Wiley & Sons.

Електронни източници

Yanchev 2015: *Yanchev, Pavel*. Паметта за изтриване (Available at: https://www.marginalia.bg/pametta-za-iztrivane/fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR2XDxubcIsmI2rNr_RqgtQnm28px_nb0o38dHM4WP6_BfD95E0vZnIJL_Y_aem_fatvf1DYzug2Rm_0h_qcAw) (Accessed: 14 November 2024).

How Was Dissonant Cultural Heritage Revealed

Daniela Simeonova-Koroudjieva

The shift in the social and political paradigm after 1989 inevitably brought a profound transformation in the sphere of cultural heritage and in understanding of what constitutes cultural heritage.

The dissonance of views and interpretations surrounding certain heritage emerges immediately after its 'discovery.' Here we draw a terminological analogy with inheritance in law: just as the legacy is opened with the death of the testator, so too the heritage of socialism was 'opened' with the end of the period. It is newly discovered heritage, not part of the established cultural assets or 'antiquities.' This is the mystery of heritage – it comes into being through the disappearance of a historical era.

The approach to the topic is legal-anthropological. The methods employed include case analysis and observation, focusing on a specific category of heritage – dissonant cultural heritage. The study examines the emergence and consolidation of the concept of dissonant cultural heritage. Methodologically, the research is structured around several levels of observation: discourse (laws, judicial and administrative acts, etc.); practices and value systems (activism, dissent, protests). These layered observations, based on selected cases, complement each other and reveal the current configuration of dissonant heritage.
